

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Кафедра історії України

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ УКРАЇНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК
ХХІ СТ.)»**

(спеціальності - 014 Середня освіта (Історія), 032 "Історія та археологія")

Суми 2021

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

(Протокол №10 від 29.03 2021р.)

Рецензенти:

Вовк О.В., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Моцак С.І., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Методичні рекомендації до семінарських занять з навчальної дисципліни «Історія України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)» для студентів (спеціальності - 014 Середня освіта (Історія), 032 Історія та археологія) / укладач В.В. Турков. Суми: 2021. 29с.

Методичні рекомендації до семінарських занять з дисципліни «Історія України (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)» розроблені на основі робочої програми та у відповідності до організації навчального процесу за кредитно-трансферною системою та відповідно до вимог Болонського процесу. Розраховані на студентів ІV курсу, що навчаються за (спеціальності - 014 Середня освіта (Історія), 032 "Історія та археологія")

ВСТУП

Методичні рекомендації підготовлені відповідно до навчальної програми з курсу « Історія України друга половина ХХ – початок ХХІ ст.», який викладається усіх історичних спеціальностей Навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин. Методичні рекомендації до семінарських занять розраховані на 28 год. у VII семестрі і відповідно 28 год. у VIII семестрі. Всього 56 год. У VII семестрі студенти опрацьовують наступні теми: «Україна в роки відбудови промисловості та сільського господарства (1944 – 1953 рр.)»; «Західноукраїнські землі у повоєнний період (1944 – середина 50-х рр. ХХст.)»; «Становище українського суспільства у роки «відлиги» (1953 – 1964 рр.)»; «Україна в період наростання системної кризи радянського ладу (1964 – 1984 рр.)»; «Національно – демократичний, страйковий та шахтарський рухи на території України в період «перебудови»; «Україна в період «перебудови» (1985 – 1991 рр.)». У VIII семестрі студенти опрацьовують теми, пов'язані із становленням незалежної української держави: «Україна в період президентства Л.Кравчука(1991 – 1994 рр.)»; «Україна в період президентства Л.Кучми (1994 – 2004 рр.)»; «Україна в період президентства В. Ющенко (2005 – 2010 рр.)»; «Україна в період президентства В. Януковича (2010 – 2014 рр.)»; «Україна у часи правління в. о. президента О. Турчинова»; «Україна в період президентства П. Порошенка»; «Україна в період президентства В.Зеленського (2019 –2021 рр.)». Для кожного семінару представлено тему, план занять та методичні рекомендації, які сприяють кращому розумінню поданих питань. Перелік рекомендованої літератури для підготовки до семінарських занять включає монографії, наукові статті, підручники, навчальні посібники, збірники опублікованих документів та матеріалів. У даному виданні також представлено критерії оцінювання студентів на семінарських заняттях.

ЗМІСТ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ
VII СЕМЕСТР
ТЕМА 1. УКРАЇНА В РОКИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ
ПРОМИСЛОВОСТІ ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА
(1944 – 1953 рр.)

План

1. Відбудова і подальший розвиток промисловості у повоєнні роки.
2. Становище в сільському господарстві у повоєнний період.
3. Голод 1946 – 1947 рр. в Україні та його соціально - демографічні наслідки.
4. Стан соціально - побутової сфери українського повоєнного села (1946 – 1953 рр.)
5. Стан соціально - побутової сфери українського повоєнного міста (1946-1953 рр.).

Методичні рекомендації

Опрацьовуючи дану тему, студентам слід пам'ятати, що повоєнна Україна у багатьох важливих відношеннях виявилася дуже відмінною від тієї, яка була раніше. Значно розширилися кордони, зросла політична й економічна вага в СРСР, докорінно змінився склад населення і що найважливіше, вперше за багато століть майже всі українські етнічні території опинилися в межах однієї держави. Величезних збитків від воєнних дій було завдано господарству республіки. Крім пограбованих та виведених з ладу підприємств, було вщент розорене сільське господарство. Руїнувань зазнали міста і села України. У населених пунктах люди змушені були жити у землянках, підвалах, зруйнованих будинках. Перетворено на руїни лікарні, освітні заклади, палаци культури, кінотеатри, будинки відпочинку, санаторії, піонерські табори. Населенню не вистачало їжі, одягу, взуття. Але український народ з оптимізмом дивився у майбутнє і був сповнений рішучості як найшвидше відродити країну.

Рекомендована література

1. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-і рр.) Київ: Видавничий дім «Альтернативи». 1999. 304 с.
2. Безлюдна І. Повсякденне життя та навчання вихованців дитячих будинків УРСР (1945 – 1950 рр.) // ЕМІНАК. №4 (32). (жовтень – грудень). 2020. С. 112 – 122.
3. Веселова О. М. До теми голоду 1946–1947 рр. в історіографії 80-х років ХХ – початку ХХІ ст. // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. 2008. №13. С. 108-128.
4. Веселова О.М., Панченко П.П. Ще одна трагічна сторінка історії України // Український історичний журнал. 1995. № 6. С. 112-115.

5. Віхи історії України в документах і матеріалах (1939 – 1991 рр.) / Хрестоматія. Уклад. О.В. Власик та ін. Рівне – Острог: Волинські обереги.2015. 446 с.
6. Волков Н.М. Засуха, голод 1946 – 1947 // История СССР. 1991. № 4. С.3-19.
7. Воронов І.О., Пилявець Ю.І. Голод у 1946 – 1947 рр. Київ: Знання, 1991. 48 с.
8. Голод в Україні 1946 – 1947 рр. Документи і матеріали. Київ – Нью – Йорк. 1996. 375 с.
9. Економічна історія України: Підручник / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович, Р.М. Матейко; За заг. ред. Б.Д. Лановика. Київ: Вікар, 2004. 456 с.
10. Історія України: Документи. Матеріали. Посібник / Уклад. комент. В.Ю. Короля. Київ Видавничий дім « Академія», 2002. 448 с.
11. Кожукало І. 1946 – 1947 рр. Невідомий голод // Маршрутами історії. Київ: « Наукова думка», 1990. С. 260-270.
12. Константінова В. Соціокультурні аспекти урбанізаційних процесів на Півдні України (друга половина ХІХ - початок ХХ століття). Запоріжжя: ЗНТН, 2011. 100 с.
13. Маковійчук І.Н., Пилявець Ю.Г. Голод в Україні у 1946 – 1947 рр. // Український історичний журнал. 1990. № 8. С.14-32.
14. Новітня історія України (1900 - 2000). Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. Київ: Вища школа, 2000. 663 с.
15. Першина І.С. До питання про забезпечення керівниками кадрами народного господарства України (1943 – 1945) // Український історичний журнал. 1995. № 3. С.73-81.
16. Пыжиков А.В., Данилов А.А. Рождение сверхдержавы 1945 – 1953 гг. Москва: ОЛМА – ПРЕСС, 2002. 319 с.
17. Рабенчук О.П. Соціальні настрої та поведінка населення України в період голоду 1946-1947 рр. // Український історичний журнал. 2006. № 4. С.87-100.
18. Рибак І.В. Стан соціально-побутової сфери українського повоєнного села (1946-1955 рр.) // Український історичний журнал. 1994. № 1. С.61-72.
19. Сумщина в історії України: Навчальний посібник./ Ред.кол: В.Ю. Голуб, А.М. Близнюк, М.П. Карпенко та ін..Суми: Видавництво « МакДен», 2005. 496 с.
20. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посібник / Упор. А.С. Чайковський та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
21. Хрущов Н.С. Воспоминания. Избранные фрагменты. Москва: Издательство «ВАГРИУС», 1997. 509 с.

Тема 2. ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ЗЕМЛІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (1944 – середина 50-х рр. ХХ ст.)

План

1. Відродження діяльності партійних, радянських, профспілкових суспільних організацій на західноукраїнському регіоні у повоєнні роки.
2. Економічні перетворення у західноукраїнському регіоні (1944 –1953 рр.).
3. Західноукраїнські землі в умовах депортацій повоєнного періоду.
4. Відносини між греко-католицькою церквою і радянською владою у повоєнні роки.
5. Боротьба ОУН – УПА проти сталінського режиму (1944 – 1953 рр.).

Методичні рекомендації

При вивченні питань цього семінарського заняття студентам слід пам'ятати, що після закінчення Другої світової війни національно – визвольний рух продовжував збройну боротьбу на західноукраїнських землях. Повстанці нападали на окремі районні центри, військові підрозділи радянських військ, проводили диверсії на шляхах сполучення, дезорганізовували роботу органів виконавчої влади, міських та селищних рад, військових комісаріатів, органів міліції, прокуратури, судових установ. Активізація дій українських повстанців змусила сталінський режим кинути проти націоналістів значні військові контингенти. Були проведені масштабні військово-чекістські операції в ході яких оточувалися цілі райони. Органи МВС – МДБ посилили оперативну – пошукову діяльність в регіоні. У 1945 – 1946 роках була майже повністю розкрита структура УПА і підпільної організації ОУН до району включно. В окремих областях структура збройних формувань була розкрита до підрозділів з їх кількістю та псевдонімами їх командирів. Саме проти командування українських повстанців партійно-державне керівництво СРСР та УРСР зорієнтувало діяльність своїх спецслужб. Протягом 1947 – 1950 рр. були знищені або заарештовані всі провідні командири УПА та діячі ОУН. 5 березня 1950 року у результаті спецоперації МДБ під керівництвом П. Судоплатова було вбито головнокомандувача УПА Р. Шухевича, що суттєво дезорганізувало повстанський рух. Остаточо збройний спротив українських націоналістів було локалізовано у середині 50-их рр. ХХ століття.

Рекомендована література

1. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917 – 1953 рр. Кн. 2. Документи. Київ: «Либідь» - «Військо України», 1994. 686 с.
2. Борець Ю. ОУН-УПА: Шляхами лицарів ідеї і чину. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2008. 231 с.
3. Буцько О.В. Украина-Польша: миграционные процессы 40-х годов. Київ: Институт истории Украины НАН Украины, 1997. 151 с.

4. Виговський М., Кучер В. Закерзоння // Київська старовина. 1994. № 1. С. 94-102.
5. Винниченко І.І. Україна 1920 – 1980-х: депортації, заслання, вислання. Київ: Рада, 1994. 124 с.
6. Гайсинський А. Ісповідник совісті (Й. Сліпий) // Київська старовина. 1992. № 6. С. 71-77.
7. Гогун А. Между Гитлером и Сталиным: украинские повстанцы. Санкт-Петербург: Издательский Дом «Нева», 2004. 416 с.
8. Греко-католицька церква в 1944 – 1991 рр. Документи і матеріали // Український історичний журнал. 1996. № 4. С. 101-114.
9. Дужий П. Роман Шухевич – політик, воїн, громадянин. Львів: Галицька Видавнича Спілка, 1998. 256 с.
10. Дужий П. Степан Бандера – символ нації. Ескізний нарис про життя та діяльність провідника ОУН. У 2-х частинах. Львів: Галицька Видавнича Спілка, 1997. 190 с.
11. Ідзьо В.С. Українська Повстанська Армія – згідно зі свідченнями німецьких та радянських архівів. Монографія. Львів: СПОЛОМ, 2005. 208 с.
12. Історія релігії в Україні. Навч. посібник / За ред. проф. А.М. Колодного і П.Л. Яроцького. Київ «Знання», 1999. 735 с.
13. Кентій А.В. Українська повстанська армія в 1944 – 1945 рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 1999. 219 с.
14. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40 - 50-х років ХХ століття. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 304 с.
15. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали. – У 2 т. – Т. 1, 1939 – 1953 рр. Київ: Наукова думка, 1995. 748 с.
16. Кучер В.І. ОУН – УПА в боротьбі за незалежну Україну. Київ: Бібліотека українця, 1997. 103 с.
17. Ленартович О. Репресивний характер реформ в західноукраїнському селі (1944-1949 рр.) // Пам'ять століть. 1997. № 5. С. 115-120.
18. Лисенко О.Є. Церковне життя в Україні. 1943 – 1946 рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 1998. 403 с.
19. Мірчук П. Українська Повстанська Армія. 1942 – 1952: Документи і матеріали. Львів: Книгозбірня «Просвіти», 1991. 448 с.
20. Національні відносини в Україні у ХХ ст. Документи і матеріали. Київ: Наукова думка, 1994. 558 с.
21. Павленко І.А. Архівні джерела про роль М.С. Хрущова в організації боротьби з українським національно-визвольним рухом у Західних областях УРСР (1944 – 1949 рр.) // Архіви України. 2001. № 1-2. С. 89-98.
22. Поліковський М. Окупаційний сталінський режим у Західній Україні після вигнання німецьких окупантів // Розбудова держави. 1994. №4. С. 42-49.
23. Польща та Україна у тридцятих та сорокових роках ХХ століття. Невідомі документи архівів спеціальних служб. Т.6 Операція «Сейм». Переселення

- поляків та українців / Ред. кол.: С. Богунов, З. Гайовничек, Б. Гронек та ін. Варшава – Київ: Інститут національної пам'яті, 2000. 1035 с.
- 24.Рубльов О.С., Чеченко Ю.Л. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції. Київ: Наукова думка, 1994. 350 с.
- 25.Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі в 1944 – 1953 роках. Нові документи і матеріали. Київ: Дніпро, 1998. 944 с.
- 26.Стасюк О. Роль місцевих рад у політичних та економічних трансформаціях західних областей УРСР повоєнного періоду // Український історичний журнал. 2020. Вип.4. С.97 – 124.
- 27.Степан Бандера (1 січня 1909 – 15 жовтня 1959): бібліографічний покажчик / уклад. Р.Д. Кивацька. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2019. 150 с.
- 28.Хрущов Н.С. Воспоминания. Избранные документы. Москва: Издательство «ВАГРИУС», 1997. 509 с.
- 29.Шаповал Ю. УПА: сторінки історії. Київ: «Знання», 2007. 92 с.
- 30.Ярош Б.О. Тоталітарний режим на західноукраїнських землях. 30 – 50-і роки ХХ століття (історико - політичний аспект). Луцьк: Надстир'я 1995. 175 с.

Тема 3. СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЧАСИ «ВІДЛИГИ» (1953–1964 рр.)

План

1. Політика десталінізації в УРСР (друга половина 50-х – початок 60-х рр. ХХ ст.).
2. Опозиційний рух в Україні у часи «відлиги». Шестидесятники.
3. Антирелігійна кампанія 50-х – початку 60-х рр. в Україні.
4. Перехід Криму до складу УРСР.
5. «Кримськотатарське питання» в політиці владних структур СРСР та УРСР у часи «відлиги».
6. Переселення в Крим населення з інших регіонів Радянського Союзу в 50-і рр. ХХ ст.

Методичні рекомендації

При вивченні питань семінарського заняття студентам слід пам'ятати, що хрущовська «відлига» - неофіційна публіцистична назва періоду в історії СРСР після смерті Й. Сталіна Даний вислів походить від назви повісті письменника Іллі Оренбурга. Поняття хрущовська «відлига» пов'язана з перебуванням М. Хрущова на посаді першого секретаря ЦК КПРС в 1953 – 1964 рр. Цей період характеризується зменшенням політичних репресій, вибірковою реабілітацією засуджених і репресованих органами НКВС та МДБ у сталінські часи, частковою лібералізацією суспільно – політичного життя. В цей час значно послабилась цензура, перш за все у сфері мистецтва

та літератури. Загалом політика М. Хрущова була непродуманою і суперечливою. Попри десталінізацію, командно – адміністративна система зберегла свою сутність. Посилились переслідування віруючих, знищувалися церкви, закривалися монастирі. Відновилися репресії проти представників інтелігенції, яких саджали у тюрми та направляли на примусове лікування до психіатричних лікарень.

Рекомендована література

1. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-і рр.). Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с.
2. Бугай М.Ф. Депортації населення з України в 30 – 50-і роки // Український історичний журнал. 1990. № 11. С. 20-26.
3. Волобуев О.В. Крымскотатарский вопрос по документам ЦК КПСС (Вторая половина 50-х – середина 80-х гг. XX в.) // Отечественная история. 1994. № 1. С. 157-169.
4. Зінченко Ю. Кримські татари. Історичний нарис. Київ: Головна спеціалізована редакція літератури мовами національних меншин України, 1998. 220 с.
5. Зінченко Ю.Г. Кримськотатарська проблема: історія та сучасність (до 60-річчя депортації) // Український історичний журнал. 2004. № 3. С. 62-73.
6. Касьянов Г.В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 1980 рр. Київ: «Либідь», 1995. 224 с.
7. Кримськотатарський рух у 1950 – 1980-х рр. за документами КДБ // Український історичний журнал. 2004. № 4. С. 126-140.
8. Кульчицький С. Вхідження Кримської області до складу УРСР // Історія України. 2004. № 12. С. 89-91.
9. Курносів Ю.О. Соціально - політичний розвиток УРСР у 50-х – першій половині 60-х років // Український історичний журнал. 1990. № 5. С. 79-86.
10. Максименко М.М. Переселення в Крим сільського населення з інших регіонів СРСР (1944 – 1960) // Український історичний журнал. 1990. № 1. С. 53-58.
11. Медведев Р.А. Н.С. Хрущов: Политическая биография. Москва: Книга, 1990. 303 с.
12. Мемуари Никиты Сергеевича Хрущова. Продолжение // Вопросы истории. 1991. № 12. С. 37 - 45.
13. Меркатун І.П. Антирелігійна кампанія 50 – 60-х років на Україні // Український історичний журнал. 1991, № 10. С. 70-76.
14. Національні відносини в Україні у XX столітті. Збірник документів і матеріалів / Ред. кол.: І.Ф. Курас (голова), М.І. Панчук, Р.Я. Пиріг та ін.. Київ: Наукова думка, 1994. 558 с.
15. Новітня історія України (1900 - 2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин та ін. Київ: Вища школа, 2000 663 с.

16. Пащенко В.О. Російська православна церква наприкінці хрущовської «відлиги» // Український історичний журнал. 2001. № 5. С. 141-160.
17. Пыжиков А.В. Хрущовская «оттепель». Москва: « ОЛМА – ПРЕСС», 2002. 511 с.
18. Савченко А. Кампанія наступу на особисті присадибні господарства українського селянства у роки « відлиги » // ЕМІНАК. № 4 (32).2020. С. 123 – 132.
19. Україна в ХХ столітті (1900 - 2000). Збірник документів і матеріалів. Київ: Вища школа, 2000. 350 с.
20. Хрестоматія з історії держави і права України / Упор. А.С. Чайковський. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

Тема 4. УКРАЇНА В ПЕРІОД НАРОСТАННЯ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ РАДЯНСЬКОГО ЛАДУ (1964 – 1984 рр.)

План

1. Зміни в партійно - державному керівництві УРСР (1964-1984).
2. Наростання кризи в суспільно - політичному житті УРСР.
3. Дисидентський рух в Україні у другій половині 60-х – першої половини 80-х рр. ХХ ст.
4. «Єврейське питання» в УРСР у добу «застою».
5. Кримськотатарський рух у другій пол. 60-х – першій пол. 80-х рр. ХХ ст.

Методичні рекомендації

Два десятиліття із середини 60-х до середини 80-х рр. ХХ ст. увійшли в новітню історію України як період «застою». Радянська економіка розвивалася здебільшого екстенсивним шляхом, не виходячи за межі індустріальної стадії розвитку, тоді, як провідні країни світу в повоєнні десятиліття досягли вже постіндустріальної стадії. Введення в 1974 р. в закон про торгівлю США поправки Джексона – Веніка лишили СРСР доступу до нових західних технологічних розробок, що суттєво знизило темпи зростання радянської економіки. У подальшому це привело до системної кризи у державі. Кризові явища особливо позначалися на Україні, яка мала одну із потужніших економік серед радянських республік. Тягар «холодної війни» й перед усім гонка озброєнь на тлі глибокої ідеологічної кризи загрожували розпадом радянської імперії. В українському суспільстві посилювалося соціальне напруження, пов'язане із падінням рівня життя населення, яке все більше не бажало жити у тоталітарній державі.

Рекомендована література

1. Бажан О. Репресивні заходи радянської влади щодо громадян єврейської національності в УРСР (1960-ті – 1980-ті рр.) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. № 1/2 (22-23). 2004. С. 112-120.
2. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-і рр.). Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с.
3. Бойко О.Д. Історія України. Підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2116. 720 с.
4. Волобуєв О.В. Кримскотатарський вопрос по документам ЦК КПСС (Вторая половина 50-х – середина 80-х гг. XX ст.) // Отечественная история. 1994. № 1. С. 157 - 169.
5. Касьянов Г.В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 – 1980 рр. Київ: Либідь 1995. 224 с.
6. Національні відносини в Україні у ХХ столітті. Збірник документів і матеріалів / Гол. ред..Р.Я. Пиріг. Київ: Наукова думка, 1994. 558 с.
7. Новітня історія України (1900 - 2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусєв, В.П. Дрожжин. Київ: Вища школа, 2000. 663 с.
8. Плющ М.Р. Промисловість України у 80-ті-90-ті роки: люди, проблеми, уроки: монографія. Київ: Інститут історії України НАН України, 2002. 335 с.
9. Савельєв В.Л. Сторінки політичної біографії М.В.Підгорного // Український історичний журнал. 1991. № 1. С.78-86.
- 10.Савельєв В.Л. Чи був П.Ю. Шелест виразником українського автономізму? // Український історичний журнал. 1994. № 4. С. 94-106.
- 11.Слюсаренко А., Томенко А. Історія Української Конституції. Київ: Право, 1997. 444 с.
- 12.Тронько П.Т. Володимир Васильович Щербицький (1918-1990) // Історія України. 2003. № 33 - 34. С. 109-117.
- 13.Україна в ХХ столітті (1900 – 2000): Збірник документів і матеріалів. Київ: Вища школа, 2000. 350 с.
- 14.Україна: друга половина ХХ століття: Нариси історії / Рел. кол. П.П. Панченко голова та ін. Київ: Либідь 1997. 353 с.
- 15.Хрестоматія з історії держави і права України / Упор. А.С. Чайковський. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.

Тема 5. НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИЙ, СТРАЙКОВИЙ ТА ШАХТАРСЬКИЙ РУХИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У ПЕРІОД « ПЕРЕБУДОВИ »

План

1. Народження та діяльність Народного Руху України.
2. Посилення шахтарського руху на території УРСР в роки «перебудови».
3. Взаємовідносини страйкового шахтарського руху і національно-демократичного руху у 1991 р.
4. Громадські рухи та суспільні настрої в УРСР другої половини 80-х рр. ХХ ст.

Методичні рекомендації

Друга половина 1980-х років в історії України була пов'язана з політикою гласності та «нового мислення». Під тиском системної кризи нове компартійно-радянське керівництво на чолі з М. Горбачовим обрало курс на «перебудову» всіх сфер суспільно-політичного устрою і соціально-економічного життя. Замислена як «революція згори», «перебудова» поступово переросла в «революцію з низу». В Україні, як і в інших республіках СРСР, з'явилися невідконтрольні Москві «неформальні» організації, передусім Народний рух за перебудову. Посилився і шахтарський рух. Шахтарі разом із економічними вимогами стали висувати і політичні, пов'язані із відстороненням КПРС від влади та суверенізацією республіки.

Рекомендована література

1. Агапов В. Л. Взаємовідносини страйкового шахтарського і національно-демократичного рухів у 1991 р. // Український історичний журнал. 2011. № 4. С. 24 – 40.
2. Агапов В. Л. Шахтарські колективи радянської України та органи влади СРСР: взаємовідносини під час весняного страйку 1991 р. // Український історичний журнал. 2011. № 3. С. 143 – 160.
3. Бажан О. Г. Спроби протидії КДБ УРСР становленню та функціонуванню Народного Руху України за перебудову // Український історичний журнал. 2010. № 1. С. 35 – 40.
4. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946 – 1980-і рр.). Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 304 с.
5. Білоус А. Політичні об'єднання України. Київ: Либідь, 1993. 137 с.
6. Бойко О.Д. Історія України: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 720 с.
7. Бойко О.Д. Нариси з новітньої історії України (1985 – 1991 рр.). Київ: Кондор, 2004. 357 с.
8. Гарань О.В. Від створення Руху до багатопартійності. Київ: Товариство «Знання», 1992. 134 с.
9. Горбачов М.С. Перебудова і нове мислення для нашої країни і для всього світу. Київ: Політичне видавництво України, 1987. 271 с.

10. Даниленко В. М. Шлях до незалежності: громадські рухи та суспільні настрої в УРСР другої половини 1980-х рр. // Український історичний журнал. 2011. № 4. С. 4 – 22.
11. Касьянов Г.В. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960 –1980 рр. Київ: Либідь, 1995. 224 с.
12. Ковпак Л. Соціальні гасла « перебудови » спроби їх реалізації та уроки сьогодення // Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика. 2016. Вип. 21. С.62 – 73.
13. Новітня історія України (1900 - 2000): Підручник / А.Г. Слюсаренко, В.І. Гусев, В.П. Дрожжин. Київ: Вища школа, 2000. 663 с.
14. Табачник Д. Історія української дипломатії в особах. Київ: Либідь 2004. 638 с.
15. Україна: друга половина ХХ століття: Нариси історії/ П.П. Панченко (голова) та ін. Київ: Либідь 1997. 352 с.
16. Хрестоматія з історії держави і права України / Упор. А.С. Чайковський. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
17. Шульга Т.С. Здобуття незалежності у суспільній свідомості громадян // Український історичний журнал. 2011. № 4. С. 183 – 196.

ТЕМА 6. УКРАЇНА В ПЕРІОД «ПЕРЕБУДОВИ» (1985 – 1991 рр.)

План

1. Чорнобильська катастрофа 1986 р. та її наслідки для України.
2. Релігійне питання в УРСР в роки «перебудови». Відновлення діяльності УГКЦ.
3. Кримськотатарське питання УРСР в роки «перебудови».
4. Вибори до Верховної Ради СРСР 28 жовтня 1989 р.: проба сил політичної опозиції України.

Методичні рекомендації

При опрацюванні теми, студентам слід пам'ятати, що суспільний рух за відновлення діяльності УГКЦ став історичною складовою національно – визвольного руху кінця 80-их початку 90-их рр. ХХ ст., який за своїми масштабами вийшов за рамки суто релігійного питання набувши політичного характеру. УГКЦ на той час діяла підпільно. Церква нараховувала 10 ієрархів, близько 1 тис. священників, 1200 ченців та чорниць, 4,5 млн. віруючих. Коли 1 грудня 1989 р. відбулася зустріч президента М. Горбачова з Папою Іоаном Павлом II і встановленні дипломатичні відносини між СРСР і Ватиканом, стало можливим вирішення цього питання. 28 квітня 1991 р.

Верховна Рада УРСР прийняла Закон « Про свободу совісті та релігійних організацій », на підставі якого УГКЦ і дістала своє офіційне визнання.

Рекомендована література

1. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-ті рр.). Київ: Видавничий Дім «Альтернативи», 1999. 304 с.
2. Бойко О. Д. Україна від путчу до Пущі (серпень – грудень 1991 р.): Монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект – Поліграф», 2006. 224 с.
3. Бойко О.Д. Історія України: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 720 с.
4. Бойко О.Д. Нариси з новітньої історії України (1985 – 1991 рр.): Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2004. 357 с.
5. Бугрій В. С. Історія та культура України: навчальний посібник. Суми: ФОП Цьома С. П. 2017. 318 с.
6. Гончарук Г.І. Народний Рух України. Історія. Одеса: Астропринт. 1997. 380 с.
7. Даниленко В. Україна в 1985 – 1991: Остання глава радянської історії. Київ: Інститут історії України НАН України. 2018. 278 с.
8. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / ред. Л. О. Біда. Київ: Вища школа, 2002. 430 с.
9. Історія України ХХ – початку ХХІ століття: Навч. посіб. / За аг. ред. В.А. Смолія. Київ: Знання. 2004. 582 с.
10. Історія України ХХ – початку ХХІ століття: Навч. посіб. / П. П. Панченко, Н. П. Барановська, С. С. Падалка та ін.; За заг. ред. В. А. Смолія. Київ: Знання, 2004. 582 с.
11. Історія України: Документи. Матеріали. Посібник / Уклад., комент. В. Ю. Короля. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 448 с.
12. Місінкевич Л.Л. Державна політика радянської влади щодо реабілітації кримськотатарського населення в роки перебудови // Право і суспільство. 2014. №1 – 2. С. 33 – 38.

ТЕМА 7. УКРАЇНА В ПЕРІОД «ПЕРЕБУДОВИ» (1985 – 1991 рр.)

План

1. Вибори до Верховної та місцевих рад народних депутатів УРСР та їх наслідки. Парламентська опозиція як фактор національного державотворення (березень – серпень 1990 р.)
2. Початок формування багатопартійної системи в УРСР (кінець 80-их – початок 90-их рр. ХХ ст.)
3. Криза КПУ у період «перебудови».
4. Загострення політичної конфронтації в УРСР (вересень 1990 р. – грудень 1990 р.). Революція на граніті.

Методичні рекомендації

При опрацюванні теми семінарського заняття слід пам'ятати, що «Революція на граніті» розпочалася в Києві на Площі Жовтневої революції, яка зараз називається Майдан Незалежності. Це була кампанія широкомасштабних акцій ненасильницької громадянської непокори, яку організували українські студенти. Протести тривали з 2 по 17 жовтня 1990 р. Стрижнем протестних дій було студентське голодування. Вимоги молоді виражалися у наступному: недопущення підписання нового союзного договору; перевибори до Верховної Ради УРСР на багатопартійній основі; повернення на територію України військовослужбовців, а також забезпечення проходження військової служби українцями винятково на території республіки; націоналізація майна КПУ та ЛКСМУ; відставка голови Ради Міністрів УРСР В. Масола. Лідерами революції були О. Доній, М. Іващишин, О. Барков, В. Рог. Під тиском студентів та української громадськості 17 жовтня 1990 р. Верховна Рада УРСР 314 голосами «за» і тільки 38 голосами «проти» прийняла рішення частково задовольнити вимоги студентів. Був відправлений у відставку В. Масол. Але на жаль питання про розпуск Верховної Ради так і не було втілено у життя.

Рекомендована література

1. Баран В.К., Даниленко В.М. Україна в умовах системної кризи (1946-1980-ті рр.). Київ: Видавничий Дім «Альтернативи», 1999. 304 с.
2. Бойко О. Д. Україна від путчу до Пущі (серпень – грудень 1991 р.): Монографія. Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект – Поліграф», 2006. 224 с.
3. Бойко О.Д. Історія України: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 720 с.
4. Бойко О.Д. Нариси з новітньої історії України (1985 – 1991 рр.): Навчальний посібник. Київ: Кондор, 2004. 357 с.
5. Бугрій В. С. Історія та культура України: навчальний посібник. Суми: ФОП Цьома С. П. 2017. 318 с.
6. Гончарук Г.І. Нарозний Рух України. Історія. Одеса: Астропринт. 1997. 380 с.
7. Даниленко В. Україна в 1985 – 1991: Остання глава радянської історії. Київ: Інститут історії України НАН України. 2018. 278 с.
8. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Ред. Л. О. Біда. Київ: Вища школа, 2002. 430 с.
9. Історія України ХХ – початку ХХІ століття: Навч. посіб. / П. П. Панченко, Н. П. Барановська, С. С. Падалка та ін.; За заг. ред. В. А. Смолія. Київ: Знання, 2004. 582 с.

10. Історія України: Документи. Матеріали. Посібник / Уклад., комент. В. Ю. Короля. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 448 с.
11. Місінкевич Л.Л. Державна політика радянської влади щодо реабілітації кримськотатарського населення в роки перебудови // Право і суспільство. 2014. №1 – 2. С. 33 – 38.

VIII СЕМЕСТР

ТЕМА 1. УКРАЇНА В ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСТВА Л. КРАВЧУКА (1991 – 1994 рр.)

План

1. Державотворчі процеси в Україні в роки президентства Л. Кравчука.
2. Політичний розвиток України в роки президентства Л. Кравчука.
3. Становище промисловості в роки правління президента Л. Кравчука.
4. Становище сільського господарства в 1991 – 1994 рр.
5. Розвиток соціальної сфери в 1991 – 1994 рр.
6. Релігійне життя України (1991 – 1994 рр.).
7. Культурний розвиток України (1991 – 1994 рр.).

Методичні рекомендації

Готуючись до семінарського заняття студентам слід зрозуміти, що після здобуття незалежності при президентстві Л. Кравчука Україна почала послідовно відстоювати власні національні інтереси. 8 грудня 1991 р. Л. Кравчук, Б.Єльцин, С. Шушкевич, як лідери своїх країн підписали угоду про створення Співдружності Незалежних Держав (СНД), що поклала край існуванню СРСР, як геополітичної реальності. З початку грудня 1991 р. незалежність України визнали 57 держав світу, а на початок березня 1992 р. – 104 держави. Протягом першого року існування державну самостійність України визнали більше ніж 130 країн світу. З початку 90 – их рр. ХХ ст. Україна стає активним учасником різноманітних міжнародних організацій. З 1992 р. Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Міжнародного банку реконструкції і розвитку (МБРР). Л.Кравчук активно обстоює позаблоковий та без'ядерний статус України. Визначальним кроком для держави стало рішення про відмову від ядерної зброї. Разом з тим, при президентстві Л.Кравчука економічні перетворення проходили надзвичайно повільно. Українська правляча еліта не виявила бажання радикальні економічні реформи. Це привело до значного падіння темпів розвитку промисловості та сільського господарства, дефіциту бюджету, гіперінфляції, різкому падінню рівня життя населення України.

Рекомендована література

1. Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985 – 1999 рр.). Київ: ЕксОб, 2000. 296 с.
2. Бадзьо Ю. Влада – опозиція - держава в Україні сьогодні. Думки проти течії. Київ: Смолоскип, 1994. 30 с.

3. Бекешкіна І.Е. Конфліктологічний підхід до сучасної ситуації в Україні. Київ: Абрис, 1994. 48 с.
4. Бугрій В. С. Історія та культура України. Навчальний посібник. Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. 318 с.
5. Вівчарик М., Карабанов М. Україна етнонаціональна: від етногенезу до суверенної держави: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2003. 217 с.
6. Гончаревський В. Е. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991 – 2009). Київ: Логос, 2012. 219 с.
7. Горюнова К. І. Євроінтеграція: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2013. 221 с.
8. Економічна історія України. Історико-економічне дослідження: У 2 т. / Відп. ред.. В. А. Смолій, кер. авт. кол. С. В. Кульчицький. Київ: Ніка – Центр, 2011. Т. 2. 796 с.
9. Економічна історія України: Підручник / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович, Р.М. Матейко / За заг. ред.Б.Д. Лановика. Київ: Викар, 2004. 456 с.
10. Етнос. Нація. Держава. Україна у контексті світового етнодержавницького досвіду: монографія / Ю.І. Римаренко, М.М. Вівчарик, О.В. Картунов.; За заг ред. Ю.І. Римаренка. Київ: Інститут держави і права ім.В.М. Корецького, 2000. 516 с.
11. Євтух В. Проблеми етнонаціонального розвитку: український та світовий контексти. Київ: Стилос, 2001. 324 с.
12. Коршук Р. М. Етнополітологія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2011. 196 с.
13. Литвин В. Історія України. Підручник. Вид. 6-те, доп. Київ: Наукова думка, 2011. 840 с.
14. Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991 – 2000 рр.). Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2000. 359 с.
15. Пірен М.І. Політико - владна еліта України (соціально - психологічна модель: монографія). Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. 134 с.

ТЕМА 2. УКРАЇНА В ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСТВА Л. КУЧМИ (1994 – 2004 РР.)

План

1. Політичний розвиток України в часи правління президента Л. Кучми (1994 – 2004 рр.)
2. Економічний розвиток України у часи президентства Л. Кучми (1994 - 2004 рр.).
3. Соціальний розвиток України у 1994 – 2004 рр.
4. Розвиток культури в період правління Л. Кучми (1994 – 2004 рр.).

Методичні рекомендації

При вивченні даної теми студентам слід пам'ятати, що при правлінні Л.Кучми активізувалася зовнішня політика держави. У 1994 р. Л.Кучма підписав «Будапештський меморандум» щодо ядерного статусу України та відмови від ядерної зброї в обмін на гарантії суверенітету з боку США, Великої Британії та Російської Федерації. Кроком на зустріч Заходу стало підписання Хартії про особливе партнерство України та НАТО в 1997 р. Розвиваючи українсько – російські відносини Л. Кучма та Б.Єльцин підписали договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною та Російською Федерацією. У тому ж році Л. Кучма уклав угоду про розподіл Чорноморського флоту з Російською Федерацією. У 2003 р. Л. Кучма підписав угоду про створення Єдиного економічного простору з Росією, Білоруссю та Казахстаном. Але у подальшому Україна не розвинула свою участь у цьому проекті. Коливання у зовнішньополітичній діяльності між Сходом та Заходом президента Л.Кучми отримали назву «багатовекторної політики».

Рекомендована література

1. Алексеев Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985 – 1999 рр.). Київ: ЕксОб, 2000. 296 с.
2. Бадзьо Ю. Влада – опозиція - держава в Україні сьогодні. Думки проти течії. Київ: Смолоскип, 1994. 30 с.
3. Бекешкіна І.Е. Конфліктологічний підхід до сучасної ситуації в Україні. Київ: Абрис, 1994. 48 с.
4. Бугрій В. С. Історія та культура України. Навчальний посібник. Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. 318 с.
5. Вівчарик М., Карабанов М. Україна етнонаціональна: від етногенезу до суверенної держави: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2003. 217 с.
6. Гончаревський В. Е. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991 – 2009). Київ: Логос, 2012. 219 с.
7. Горюнова К. І. Євроінтеграція: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2013. 221 с.
8. Економічна історія України. Історико-економічне дослідження: У 2 т. / Відп. ред.. В. А. Смолій, кер. авт. кол. С. В. Кульчицький. Київ: Ніка – Центр, 2011. Т. 2. 796 с.
9. Економічна історія України: Підручник / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович, Р.М. Матейко / За заг. ред.Б.Д. Лановика. Київ: Викар, 2004. 456 с.
10. Етнос. Нація. Держава. Україна у контексті світового етностранницького досвіду: монографія / Ю.І. Римаренко, М.М.

- Вівчарик, О.В. Кортунув.; За заг ред. Ю.І. Римаренка. Київ: Інститут держави і права ім.В.М. Корецького, 2000. 516 с.
11. Євтух В. Проблеми етнонаціонального розвитку: український та світовий контексти. Київ: Стилос, 2001. 324 с
  12. Коршук Р. М. Етнополітологія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2011. 196 с.
  13. Литвин В. Історія України. Підручник. Вид. 6-те, доп. Київ: Наукова думка, 2011. 840 с.
  14. Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991 – 2000 рр.). Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2000. 359 с.
  15. Пірен М.І. Політико - владна еліта України (соціально - психологічна модель: монографія). Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. 134 с.

ТЕМА 3. УКРАЇНА В ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСТВА В. ЮЩЕНКА (2005 – 2010 рр.)

План

1. Президентські вибори 2004 р. в Україні та їх результати.
2. Політичний розвиток України в часи президентства В. Ющенко.
3. Економічний розвиток України в 2005 – 2010 рр.
4. Розвиток соціальної сфери в часи президентства В. Ющенко (2005 – 2010 рр.).
5. Розвиток культури в часи президентства В. Ющенко (2005 – 2010 рр.).

Методичні рекомендації

Опрацьовуючи дану тему студентам слід пам'ятати, що після обрання президентом В. Ющенко був наділений достатніми повноваженнями, щоб здійснити вагомий вплив на формування та реалізацію державної внутрішньої і зовнішньої політики. Проте ефективно скористатися ним він не зміг. Було помітно, що у президента відсутня чітка стратегія діяльності. З самого початку багато заяв та кроків президента суперечили одна одній. Ліберальний стиль управління в умовах існування потужної опозиції був взагалі не виправданим. Рішучий крок було зроблено лише один раз, коли 8 вересня 2005 р. він відправив уряд Ю. Тимошенко у відставку із звинуваченнями у зраді та використанні службовим становищем. Заплановані В. Ющенко заходи щодо поліпшення життя пересічних громадян, виявилось реалізувати не під силу всій «президентській команді» повністю йому підконтрольній. Це поставило під сумнів можливість реалізації передвиборчої програми В.Ющенко до закінчення президентської каденції.

Рекомендована література

1. Алексєєв Ю.М., Кульчицький С.В., Слюсаренко А.Г. Україна на зламі історичних епох (Державотворчий процес 1985 – 1999 рр.). Київ: ЕксОб, 2000. 296 с.
2. Бадзьо Ю. Влада – опозиція - держава в Україні сьогодні. Думки проти течії. Київ: Смолоскип, 1994. 30 с.
3. Бекешкіна І.Е. Конфліктологічний підхід до сучасної ситуації в Україні. Київ: Абрис, 1994. 48 с.
4. Бугрій В. С. Історія та культура України. Навчальний посібник. Суми: ФОП Цьома С.П., 2017. 318 с.
5. Вівчарик М., Карабанов М. Україна етнонаціональна: від етногенезу до суверенної держави: навчальний посібник. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2003. 217 с.
6. Гончаревський В. Е. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991 – 2009). Київ: Логос, 2012. 219 с.
7. Горюнова К. І. Євроінтеграція: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2013. 221 с.
8. Економічна історія України. Історико-економічне дослідження: У 2 т. / Відп. ред.. В. А. Смолій, кер. авт. кол. С. В. Кульчицький. Київ: Ніка – Центр, 2011. Т. 2. 796 с.
9. Економічна історія України: Підручник / Б.Д. Лановик, М.В. Лазарович, Р.М. Матейко / За заг. ред.Б.Д. Лановика. Київ: Викар, 2004. 456 с.
10. Етнос. Нація. Держава. Україна у контексті світового етнодержавницького досвіду: монографія / Ю.І. Римаренко, М.М. Вівчарик, О.В. Кортунюв.; За заг ред. Ю.І. Римаренка. Київ: Інститут держави і права ім.В.М. Корецького, 2000. 516 с.
11. Євтух В. Проблеми етнонаціонального розвитку: український та світовий контексти. Київ: Стилос, 2001. 324 с.
12. Коршук Р. М. Етнополітологія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2011. 196 с.
13. Литвин В. Історія України. Підручник. Вид. 6-те, доп. Київ: Наукова думка, 2011. 840 с.
14. Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991 – 2000 рр.). Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2000. 359 с.
15. Пірен М.І. Політико - владна еліта України (соціально - психологічна модель: монографія). Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. 134 с.
16. Ющенко В. А. Недержавні таємниці: нотатки на берегах пам'яті. Харків: Фоліо, 2014. 511 с.

ТЕМА 4. УКРАЇНА В ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСТВА В. ЯНУКОВИЧА (2010 – 2014 рр.)

План

1. Президентські вибори 2010 р. Прихід до влади президента В. Януковича.
2. Політичне становище України в період правління президента В. Януковича (2010 – 2014 рр.)
3. Економічний розвиток України в період правління президента В. Януковича.
4. Розвиток соціальної сфери в період правління президента В. Януковича.
5. Розвиток культури в період правління президента В. Януковича.

Методичні рекомендації

За час президентських повноважень В. Януковича істотно погіршився й політичний клімат у країні. Узурпація державної влади супроводжувалася репресіями, спрямованими на залякування і придушення опозиції. Доволі оптимістичною видавалася перспектива членства в Європейському Союзі. Єврооптимісти вважали, що за десять років Україна подолає всі етапи інтеграції з Європою: Митний союз, безвізовий режим, вільний рух товарів, капіталів, послуг, робочої сили. Проте інтеграція України в НАТО і ЄС залежала не тільки від бажання цих двох сторін. Існувала й третя сторона – Росія. У Москві від України чекали вступу в Єдиний економічний простір разом з Білоруссю і Казахстаном. За президентства В. Ющенко почалося загострення українсько-російських відносин, пов'язане з розподілом азовсько-керченської акваторії. Окрім суперечок про лінію розмежування в морі, українська сторона вимагала збільшити символічну ціну за оренду баз Чорноморського флоту Російської Федерації у 5–10 разів, що було неприйнятним для Росії.

На посаді Президента України В. Янукович пішов на стратегічні поступки в питанні присутності в Криму Чорноморського флоту Російської Федерації. Укладені В. Януковичем 21 квітня 2010 р. так звані Харківські угоди подовжували термін оренди на 25 років – до 2042 р. Угода підлягала ратифікації парламентарями. Верховна Рада ратифікувала угоду, укладену президентом, без будь-яких консультацій із громадськістю.

Реакція українського громадянського суспільства на загрозу втрати державного суверенітету внаслідок утягування країни до Митного та Євразійського союзів – об'єднань, у яких домінувала Росія, започаткувала знакові події у новітній історії не лише України, а і Європи та світу. «Революція Гідності», у яку переріс Євромайдан, стала можливою завдяки героїзму й самопожертві десятків тисяч українських громадян. Організовані в сотні сили самооборони успішно протистояли спеціальному загону МВС «Беркут». Загалом на центральних вулицях Києва у грудні 2013 р. – лютому

2014 р. загинуло 107 протестувальників, названих Небесною Сотнею. Небесна Сотня – українські патріоти, які віддали своє життя, обстоюючи права і свободи вільної людини, гідне майбутнє своєї країни.

Рекомендована література

1. Бойко О.Д. Історія України. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 720 с.
2. Гончаревський В. Е. Цивілізаційний підхід до історії: сучасний український досвід (1991 – 2009). Київ: Логос, 2012. 219 с.
3. Горюнова К. І. Євроінтеграція: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2013. 221 с.
4. Економічна історія України. Історико - економічне дослідження: У 2 т. / Відп. ред. В. А. Смолій, кер. авт. кол. С. В. Кульчицький. Київ: Інститут історії НАН України. 2011. Т. 2. 608 с.
5. Зовнішня політика України - 2013: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети. Щорічник / За ред. Г.М. Перепелиці. Київ: Стилос, 2014. 352 с.
6. Зовнішня політика України в умовах глобалізації: анотована історична хроніка міжнародних відносин (2008 - 2013) / Відп. ред. А.Ю. Мартинов; авт. кол.: С.В. Віднянський, О.М. Горенко, В.В. Піскіжова. Київ: Ін-т історії України НАНУ, 2015. 378 с.
7. Коршук Р. М. Етнополітологія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2011. 196 с.
8. Пірен М.І. Політико-владна еліта України (соціально - психологічна модель: монографія). Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. 136 с.
9. Чередниченко В. Виктор Янукович. Харьков: Фолио. 2013. 251 с.
10. Ющенко В. А. Недержавні таємниці: нотатки на берегах пам'яті. Харків: Фолио, 2014. 511 с.

ТЕМА 5. УКРАЇНА У ЧАСИ ПРАВЛІННЯ В. О. ПРЕЗИДЕНТА О. ТУРЧИНОВА

План

1. Політичний розвиток України в період правління в. о. президента України О. Турчинова. Анексія Криму Російською Федерацією. Початок війни на сході країни.
2. Економічне становище України в період правління в. о. президента України О. Турчинова.
3. Розвиток культури в період правління президента в. о. президента України О. Турчинова.
4. Соціальний розвиток України в період правління в. о. президента України О. Турчинова.

Методичні рекомендації

Розглядаючи дану тему студентам слід пам'ятати, що з 23 лютого по 7 червня 2014 р. О. Турчинов виконував обов'язки президента України. З 26 лютого по 7 червня 2014 р. він також перебував на посаді Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. Після початку агресії Російської Федерації на сході держави О. Турчинов підписав указ про проведення антитерористичної операції (АТО). Наступного дня був підписаний новий указ « Про невідкладні заходи щодо подолання антитерористичної загрози і збереження територіальної цілісності України». Під його командуванням українські війська за кілька місяців боїв звільнили від проросійських збройних угруповань північ Луганської та північ, захід і південь Донецької області. Після обрання П. Порошенка президентом України О. Турчинов з 15 грудня по 17 травня перебував на посаді секретаря Ради національної безпеки і оборони (РНБО).

Рекомендована література

1. Алексієвєць Л., Алексієвєць М. Трансформація відносин України та НАТО в 1991 – 2019 рр.: історичний аспект // Український історичний журнал. Вип. 1. С 126 – 142.
2. Березовець Т. Анексія: Острів Крим. Хроніки «гібридної війни». Київ: Брайт Стар Публішинг, 2015. 392 с.
3. Бойко О.Д. Історія України: Підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 720 с.
4. Головка В.В. Україна в умовах антитерористичної операції та російської збройної агресії (2014 р.) // Український історичний журнал. 2015. Вип. 7. С. 176 – 192.
5. Горбулін В. Как победить Россию в войне будущего Киев: Брайт Букс, 2020. 256 с.
6. Горюнова К. І. Євроінтеграція: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2013. 221 с.
7. Грищенко С. 250 років фальші: російські міфи історії Криму. Справжня історія. Харків: Фоліо, 2015. 255 с.
8. Донбас в огні: путівник зоною конфлікту / За ред.. А. Макарова. Львів: Прометей, 2017. 98 с.
9. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / В.П. Горбулін, О.С. Власнюк, О.М. Лященко та ін. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. 473 с.
10. Зелена книга. Державна політика щодо Криму / За ред.. Ю. Тищенко. Київ: Агенство « Україна », 2018. 83 с.
11. Литвин В. Президенти. Політичне лідерство: світові реалії, українська практика. Київ: Гамазин. 2019. 464 с.
12. Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014). Чернівці: Книги – ХХІ. 2016. 552 с.

13. Мицик Ю.А., Бажан О.Г. Від трипільців до кіборгів: Коротка історія України. Київ: Видавництво «КЛІО», 2020. 686 с.
14. Пірен М.І. Політико - владна еліта України (соціально - психологічна модель: монографія). Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. 318 с..
15. Рябчук М. Від « холоду» до « стабільності»: хроніка авторитарної консолідації. Київ: К.І.С., 2012. 288 с.
16. Фельштинский Ю., Станчев М. Битва за Україну. Київ: Наш Формат, 2015. 456 с.
17. Шаповал Ю., Васильєва І., Матвієнко І. Українське суспільство у 2014 – 2020 рр.: проблеми політики декомунізації // Український історичний журнал. 2020. Вип.4. С.110 – 124.

ТЕМА 6. УКРАЇНА В ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСТВА П. ПОРОШЕНКА

План

1. Президентські вибори 2014 р. Прихід до влади президента П. Порошенка.
2. Економічне становище України в період правління президента П. Порошенка.
3. Політичний розвиток України в період правління президента П. Порошенка. Продовження бойових дій на сході країни
4. Соціальний розвиток України в період правління президента П. Порошенка.
5. Розвиток культури в період правління президента П. Порошенка.

Методичні рекомендації

При опрацюванні даної теми студентам слід пам'ятати, що на президентських виборах 2014 р. П. Порошенко упевнено обійшов конкурентів обличчі Ю. Тимошенко, А. Гриценко, О. Ляшко, Ю. Бойко та ін. і здобув перемогу ще в першому турі, отримавши близько 55% голосів виборців. Не в останню чергу цей результат був зумовлений завдяки його обіцянці швидко закінчити АТО, на що сподівалося все українське суспільство. Посаду президента П. Порошенко отримав у надскладний для всієї країни час, пов'язаний із анексією Криму, війною на Донбасі з російськими найманцями, економічною кризою, стрімким падінням рівня життя пересічного населення. Всі вище перераховані фактори не сприяли швидкій реалізації реформ та втіленню у життя передвиборних обіцянок. Разом із виконанням своїх службових обов'язків П. Порошенко не забував і про власний бізнес, не цураючись для цього залучати кошти із бюджетних

асигнувань на оборону держави. Його статки зростали у геометричній прогресії. Так за даними рейтингу «Forbes Україна» на 28 травня 2016 р. капітали П. Порошенка становили 1,4 млрд. доларів. У майбутньому це привело його до гучної поразки на президентських перегонах 2019 р.

Рекомендована література

1. Алексієвець Л., Алексієвець М. Трансформація відносин України та НАТО в 1991 – 2019 рр.: історичний аспект // Український історичний журнал. Вип. 1. С 126 – 142.
2. Березовець Т. Анексія: Острів Крим. Хроніки «гібридної війни». Київ: Брайт Стар Публішинг, 2015. 392 с.
3. Бойко О.Д. Історія України: Підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 720 с.
4. Головка В.В. Україна в умовах антитерористичної операції та російської збройної агресії (2014 р.) // Український історичний журнал. 2015. Вип. 7. С. 176 – 192.
5. Горбулін В. Как победить Россию в войне будущего Киев: Брайт Букс, 2020. 256 с.
1. Горюнова К. І. Євроінтеграція: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2013. 221 с.
6. Грименко С. 250 років фальші: російські міфи історії Криму. Справжня історія. Харків: Фоліо, 2015. 255 с.
7. Дем'яненко М. Три роки президентства П. Порошенко: проміжні підсумки та прогнози // Україна: події, факти, коментарі. 2017. № 12. С.4 – 10.
8. Донбас в огні: путівник зоною конфлікту / За ред.. А. Макарова. Львів: Прометей, 2017. 98 с.
9. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / В.П. Горбулін, О.С. Власнюк, О.М. Лященко та ін. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. 473 с.
10. Зелена книга. Державна політика щодо Криму / За ред.. Ю. Тищенко. Київ: Агенство « Україна », 2018. 83 с.
11. Литвин В. Президенти. Політичне лідерство: світові реалії, українська практика. Київ: Гамазин. 2019. 464 с.
12. Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991-2014). Чернівці: Книги – ХХІ. 2016. 552
13. Мицик Ю.А., Бажан О.Г. Від трипільців до кіборгів: Коротка історія України. Київ: Видавництво «КЛІО», 2020. 686 с.
14. Пірен М.І. Політико-владна еліта України (соціально - психологічна модель: монографія). Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. 136 с.
15. Рябчук М. Від « холоду» до « стабільності»: хроніка авторитарної консолідації. Київ: К.І.С., 2012. 288 с.

16. Фельштинский Ю., Станчев М. Битва за Украину. Киев: Наш Формат, 2015. 456 с.
17. Шаповал Ю., Васильєва І., Матвієнко І. Українське суспільство у 2014 – 2020 рр.: проблеми політики декомунізації // Український історичний журнал. 2020. Вип.4. С.110 – 124.

ТЕМА 7. УКРАЇНА В ПЕРІОД ПРЕЗИДЕНТСТВА В. ЗЕЛЕНСЬКОГО (2019 – 2021 рр.)

План

1. Президентські вибори 2019 р. Прихід до влади президента В. Зеленського.
2. Економічне становище України в період правління президента В. Зеленського.
3. Політичний розвиток України в період правління президента В. Зеленського. Продовження військових дій на сході країни.
4. Соціальний розвиток України в період правління президента В. Зеленського.
5. Розвиток культури в період правління президента В. Зеленського.

Методичні рекомендації

Вивчаючи дане питання студентам слід знати, що прийшовши до влади у квітні 2019 р. президент В. Зеленський зіткнувся з великими труднощами, які були пов'язані із триваючою війною на Донбасі, значним падінням темпів економічного розвитку, низьким рівнем життя населення й завершуючи безпрецедентною глобальною пандемією, що охопила країни світу. У той же час можна відзначити певні досягнення, що сталися при правлінні В. Зеленського. Вони полягали у тому, що вперше в історії держави було ухвалено механізм імпічменту президента, а недоторканість, якою раніше користувалися депутати парламенту, було скасовано. Тим часом, кримінальну відповідальність за незаконне збагачення було повернуто після її скасування за часів президентства П. Порошенка. При В. Зеленському було досягнуто прогресу у сумнозвісній своєю корупцією секторі державних підприємств. Переважна більшість таких підприємств готуються до аукціону. Разом з тим, ухвалено новий підхід стосовно продажів, що є позитивним для інвесторів і включає найкращі світові практики та безпрецедентний рівень прозорості. Ухвалення законопроекту про ринок землі в березні 2020 р. стало знаковою подією для України, яка досі залишалася без ринку сільськогосподарських земель. У той же час визиває суперечливі оцінки

кадрова політика В. Зеленського, коли високі посади почали займати особи без будь якого управлінського досвіду.

Рекомендована література

1. Алексієвець Л., Алексієвець М. Трансформація відносин України та НАТО в 1991 – 2019 рр.: історичний аспект // Український історичний журнал. Вип. 1. С 126 – 142.
2. Березовець Т. Анексія: Острів Крим. Хроніки «гібридної війни». Київ: Брайт Стар Публішинг, 2015. 392 с.
3. Бойко О.Д. Історія України: Підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2016. 720 .
4. Горбулін В. Как победить Россию в войне будущего Киев: Брайт Букс, 2020. 256 с.
5. Горюнова К. І. Євроінтеграція: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2013. 221 с.
6. Грищенко С. 250 років фальші: російські міфи історії Криму. Справжня історія. Харків: Фоліо, 2015. 255 с.
7. Донбас в огні: путівник зоною конфлікту / За ред.. А. Макарова. Львів: Прометей, 2017. 98 с.
8. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / В.П. Горбулін, О.С. Власнюк, О.М. Лященко та ін. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2015. 473 с.
9. Збройна агресія Росії проти України // 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави / Кер. авт. кол. Г.В. Боряк; відп. ред. В.А. Смолій; координатор проекту В.В. Головка. Київ: Ніка-Центр, 2016. С. 599-768.
10. Зелена книга. Державна політика щодо Криму / За ред.. Ю. Тищенко. Київ: Агенство « Україна », 2018. 83 с.
11. Історія Криму в запитаннях та відповідях: Відп. ред. В.Смолій; упоряд. Г.Боряк; кер. авт. кол. О.Галенко. Київ: Наукова думка, 2015. 527 с.
12. Касьянов Г. Освітня система України 1990-2014: аналітичний огляд. Київ: ТАКСОН, 2015. 52 с.
13. Литвин В. Президенти. Політичне лідерство: світові реалії, українська практика. Київ: Гамазин. 2019. 464 с.
14. Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991 - 2014). Чернівці: Книги – XXI. 2016. 552 с.
15. Мицик Ю.А., Бажан О.Г. Від трипільців до кіборгів: Коротка історія України. Київ: Видавництво «КЛІО», 2020. 686 с.
16. Пірен М.І. Політико - владна еліта України (соціально - психологічна модель: монографія). Кіровоград: Імекс ЛТД, 2013. 318 с..
17. Рябчук М. Від « холоду» до « стабільності»: хроніка авторитарної консолідації. Київ: К.І.С., 2012. 288 с.

18. Фельштинский Ю., Станчев М. Битва за Украину. Киев: Наш Формат, 2015. 456 с.
19. Шаповал Ю., Васильева І., Матвієнко І. Українське суспільство у 2014 – 2020 рр.: проблеми політики декомунізації // Український історичний журнал. 2020. Вип.4. С.110 – 124.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ СТУДЕНТІВ НА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТТЯХ

На семінарських заняттях оцінювання здійснюється за 6-ти бальною системою, яка в подальшому переводиться в залікові бали.

Виступи на семінарських заняттях з основною доповіддю
(в залежності від змісту) 1 – 5 балів.

Доповнення	1-3 бали.
Участь у дискусії	1-3 бали.
Підведення підсумку	1-2 бали.
Письмова самостійна робота (тести)	1-8 балів.
Конспект джерел до семінарських занять	1 бал.

Критеріями оцінки при усних відповідях виступають: повнота розкриття питання; логіка викладення, культура мови; впевненість, емоційність та переконаність; використання основної та додаткової літератури (монографій, навчальних посібників, збірників документів, журналів, інших періодичних видань тощо), аналітичні міркування, вміння робити порівняння, висновки.